

UNIWERSYTET WARMIŃSKO-MAZURSKI W OLSZTYNIE

WYDZIAŁ NAUK EKONOMICZNYCH

STUDIA PODYPLOMOWE

MECHANIZMY FUNKCJONOWANIA STREFY EURO

Projekt realizowany z Narodowym Bankiem Polskim

w ramach programu edukacji ekonomicznej

VII edycja 2015/2016

Katarzyna Nawrot

**Wspólna waluta europejska w opinii nauczycieli szkół
ponadgimnazjalnych w Bartoszczach**

Praca końcowa wykonana

pod kierunkiem

dr. Kamila Kotlińskiego

Olsztyn 2016

Spis treści

Streszczenie	3
Wstęp	4
1. Polska w strefie euro	6
1.1. Euro jako waluta i warunki jej wprowadzenia	6
1.2. Korzyści i szanse wynikające z unii walutowej	8
1.3. Koszty i zagrożenia związane z przyjęciem euro	12
2. Opinie respondentów dotyczące wprowadzenia euro w Polsce	15
2.1. Charakterystyka badanej grupy	15
2.2. Opinie badanych na temat przystąpienia Polski do strefy euro	17
Podsumowanie	22
Spis literatury	23
Spis rysunków	25
Aneks	26

Streszczenie

Czas od wejścia Polski do Unii Europejskiej i zadeklarowania przyjęcia waluty euro w przyszłości, pokazał że podejście społeczeństwa polskiego do tejże waluty cały czas się zmienia. Wpływają na to różnego typu czynniki. Jednym z takich czynników może być przynależność do określonej grupy zawodowej. Niniejsza praca przedstawia podejście grupy nauczycieli do tematu wprowadzenia waluty euro w Polsce. Zatem celem pracy jest próba zobrazowania zapatrywań, świadomości, oczekiwań i obaw związanych z wstąpieniem do strefy euro wśród nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych w Bartoszycach. Podstawową założoną hipotezą badawczą jest stwierdzenie, że nauczyciele obawiają się wprowadzenia wspólnej waluty i w większej części są temu przeciwni. W celu zweryfikowania tejże hipotezy zostało przeprowadzone badanie metodą sondażu diagnostycznego z użyciem narzędzia badawczego w postaci kwestionariusza ankiety. Przedmiotem badania były opinie i poglądy nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych w Bartoszycach dotyczące wejścia Polski do strefy euro. Dzięki otrzymanym odpowiedziom założona hipoteza została potwierdzona. Większość nauczycieli jest przeciwna wprowadzeniu euro i uważa, że wpłynie to niekorzystnie zarówno na polską gospodarkę jak i na sytuację ich gospodarstw domowych. Mimo, że dostrzegają korzyści i szanse wprowadzenia wspólnej waluty europejskiej, to najbardziej obawiają się wzrostu cen, niekorzystnego kursu wymiany złotego na euro i ogólnego pogorszenia warunków życia, jakie może przynieść ze sobą waluta euro. Dodatkowo w pracy zostało przedstawione podejście literatury do zagadnień związanych ze strefą euro, zawartych w przeprowadzonej ankiecie. Dotyczyły one kryteriów konwergencji, korzyści i szans, a także kosztów i zagrożeń wynikających z wprowadzenia wspólnej waluty.

Wstęp

Przyjęcie wspólnej waluty euro w miejsce waluty narodowej jest niezwykle ważną i strategiczną decyzją powodującą daleko idące konsekwencje dla gospodarki, a także dla wszystkich uczestników rynku, dlatego wśród różnych grup społecznych budzi wiele emocji. Postawa taka jest zrozumiała, bo nie można stwierdzić jednoznacznie, co przeważa na szali plusów i minusów w procesie wprowadzenia wspólnej waluty, dlatego jedni przychylnie podchodzą do zmian, uważając proces ten za racjonalną konsekwencję przystąpienia do UE. Inni natomiast obawiają się następstw i wskazują na kraje mniej zamożne, które przystępując do strefy euro nie do końca poradziły sobie z nową rzeczywistością. Ostatnie badania przeprowadzone przez CBOS pokazują, że większość Polaków (68%) jest przeciwna wprowadzeniu euro¹, a argumentami są zazwyczaj koszty i zagrożenia związane z wejściem do unii monetarnej. Główna obawa dotyczy jednak pogorszenia sytuacji finansowej gospodarstw domowych (66% badanych)².

Nastrojami społecznymi przed przystąpieniem do strefy euro kierować mogą różnego typu czynniki, jak np.: wiek, wykształcenie, poglądy polityczne, ale także przynależność do określonej grupy społeczno- zawodowej. Według sondaży najchętniej złotówkę na euro zamieniliby przedsiębiorcy. Przykładowo aż 48% badanych osób należących do kadr kierowniczych i specjalistów a także 46% właścicieli firm wyraża zainteresowanie wprowadzeniem euro, natomiast stosunkowo niski poziom poparcia dla wspólnoty wykazują osoby starsze. Tylko 64% badanych w tej grupie jest w ogóle zadowolonych z uczestnictwa w UE³.

A jakie zdanie mają na ten temat nauczyciele? Czy według nich wejście Polski do strefy euro niesie ze sobą korzyści czy ryzyko? Jest to grupa zawodowa odpowiedzialna za edukację młodych pokoleń, nierzadko również w zakresie wiedzy na temat Unii Europejskiej. Często bywa, że nauczyciel jest dla młodego człowieka autorytetem, a wiedza i prezentowane przez niego poglądy, wydają się dla ucznia nie do podważenia. Jakie zatem są te poglądy i opinie na temat wejścia do strefy euro? Głównym celem niniejszej pracy jest próba zobrazowania zapatrywań, świadomości, oczekiwań i obaw

---

¹ Komunikat z badań CBOS: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_151_14.PDF (dostęp: 20.04.2016)

² Raport społeczny TNS Polska: http://www.tnsglobal.pl/archiwumraportow/files/2015/12/K.081_Euro_O012a-15.pdf (dostęp: 20.04.2016)

³ Komunikat z badań CBOS: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_042_13.PDF

związanych z wprowadzeniem euro wśród nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych w Bartoszczycach.

Postawiono hipotezę badawczą: nauczyciele obawiają się wprowadzenia wspólnej waluty i w większej części są temu przeciwni.

Przedmiotem badań są opinie i poglądy nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych w Bartoszczycach dotyczące wejścia Polski do strefy euro. Zakres badań obejmuje nauczycieli z trzech szkół ponadgimnazjalnych w Bartoszczycach.

Zastosowaną metodą badawczą jest sondaż diagnostyczny, który wg T. Pilcha jest „sposobem gromadzenia wiedzy o atrybutach strukturalnych i funkcjonalnych oraz dynamice zjawisk społecznych, opiniach, i poglądach wybranych zbiorowości, nasileniu się i kierunkach rozwoju określonych zjawisk i wszelkich innych zjawisk instytucjonalnie niezlokalizowanych - posiadających grupę reprezentującą populację generalną, w której badane zjawisko występuje” (PILCH, BAUMAN 2001, s. 80).

Zastosowaną techniką jest ankieta, natomiast narzędziem badawczym kwestionariusz ankiety. Pytania dotyczą w szczególności zadowolenia z członkostwa w UE, poparcia dla wprowadzenia euro, korzyści i zagrożeń, związanych ze wspólną walutą, a także poziomu wiedzy na temat zagadnień związanych ze strefą euro.

1. Polska w strefie euro

1.1. Euro jako waluta i warunki jej wprowadzenia

Euro pojawiło się w obiegu międzybankowym w 1999 r., a w formie gotówkowej do portfeli Europejczyków trafiło w 2002 r. Wspólna waluta jest prawdopodobnie najłatwiej zauważalnym przejawem integracji europejskiej – integracji, która przyniosła ze sobą 50 lat pokoju i stabilności w Europie.

Euro nie zostało jednak wprowadzone z dnia na dzień. Stworzenie wspólnej waluty zapisano jako cel w traktacie z Maastricht w 1992 r. Sześć lat później, w 1998 r., Rada Europejska zatwierdziła skład przyszłej strefy euro; w tym samym roku powstał Europejski Bank Centralny, któremu została powierzona polityka pieniężna i kursowa, dwa istotne elementy polityki gospodarczej każdego kraju. Od tego czasu strefa ta rozszerzyła się o nowe państwa członkowskie, po tym jak kolejni kandydaci spełnili kryteria wymagane do przyjęcia euro⁴. I tak 1 stycznia 2015 r. Litwa została 19 już członkiem strefy euro.

Oczekuje się, że w przyszłości strefa euro zostanie rozszerzona na pozostałe państwa członkowskie UE. Dotyczy to także Polski, która od dnia przystąpienia do Unii Europejskiej bierze udział w III etapie Unii Gospodarczej i Walutowej ze statusem kraju z derogacją. Oznacza to, że jest zobowiązana do przyjęcia wspólnej waluty po wypełnieniu warunków, znanych jako kryteria z Maastricht, określonych w Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej⁵.

Członkiem UGiW mogą być tylko państwa spełniające wymogi odnoszące się do wskaźników gospodarczych. Są to nominalne kryteria zbieżności (kryteria konwergencji). Po ich wypełnieniu dane państwo jest formalnie gotowe do przyjęcia wspólnej waluty.

W Traktacie z Maastricht wymieniono pięć kryteriów konwergencji. Trzy z nich (stabilność cen, stabilność stóp procentowych, niska zmienność kursu walutowego) dotyczą sfery pieniężnej i są nazywane kryteriami monetarnymi. Pozostałe dwa warunki –

---

⁴ Broszura informacyjna NBP: https://www.nbp.pl/cie/download/euro_waluta_europejska.pdf (dostęp: 21.04.2016)

⁵ Broszura informacyjna MSZ: http://www.mf.gov.pl/documents/764034/1002547/broszura_euro_MSZ_MF_2011.pdf (dostęp: 21.04.2016)

poziom długu publicznego i deficytu budżetowego – odnoszą się do polityki fiskalnej i są nazywane kryteriami fiskalnymi (DOMAGAŁA 2011, s.252).

- Stabilność cen, oznaczająca stopę inflacji na poziomie zbliżonym do poziomu stóp występujących w trzech krajach członkowskich o najniższej inflacji. Kryterium to jest spełnione, gdy średnia stopa inflacji, występująca w danym kraju w okresie jednego roku przed datą dokonania oceny, nie przekracza więcej niż o 1,5 punktu procentowego stopy inflacji osiągniętej przez trzy kraje UE o najniższej inflacji.
- Poziom długoterminowej stopy procentowej, wskazujący na trwały charakter osiągniętej zbieżności. Średnioterminowa nominalna długoterminowa stopa procentowa (mierzona na bazie dziesięcioletnich obligacji rządowych) występująca w ciągu roku przed przeprowadzeniem oceny nie może przekraczać więcej niż o dwa punkty procentowe odnośnej stopy procentowej występującej w trzech krajach UE, które odnotowały najniższą stopę inflacji (OREZIAK 2002, s. 29).
- Kryterium kursu walutowego określone jako poszanowanie marginesów wahań kursów przewidzianych mechanizmem wymiany walut Europejskiego Systemu Walutowego przez co najmniej dwa lata, bez dewaluacji w stosunku do waluty innego państwa członkowskiego. Państwa zobowiązane są do udziału w mechanizmie stabilizowania kursów walut – ERM II.
- Pierwsze z fiskalnych kryteriów konwergencji przewiduje, że kraj członkowski w momencie dokonywania oceny nie może być objęty procedurą nadmiernego deficytu. Procedurę tę stosuje się, gdy deficyt sektora instytucji rządowych i samorządowych danego państwa w relacji do PKB przekracza 3% .
- Drugie kryterium fiskalne odnosi się do długu publicznego, a jego dopuszczalna wartość kształtuje się na poziomie 60% PKB (ale mogą zostać dopuszczone wyjątki, jeśli przewiduje się, że dług ten będzie stale spadać) (DOMAGAŁA 2011, s. 253).

Ocena spełnienia przez kraj członkowski powyższych kryteriów odbywa się z uwzględnieniem oceny trwałości osiągniętego poziomu konwergencji. Wszystkie kryteria muszą zostać spełnione łącznie i żadne z nich nie jest traktowane jako nadrzędne.

1.2. Korzyści i szanse wynikające z unii walutowej

Korzyści i szanse związane z przystąpieniem do strefy euro można podzielić na krótko- i długookresowe. Korzyści krótkookresowe to te, które ujawnią się bezpośrednio po przystąpieniu do strefy euro i należą do nich przede wszystkim: eliminacja kosztów transakcyjnych wynikających z wymiany waluty narodowej na euro, eliminacja ryzyka kursowego w stosunku do euro, a także spadek stóp procentowych. Korzyści długookresowe wynikają pośrednio z wprowadzenia wspólnej waluty. Należą do nich: integracja rynków finansowych, wzrost handlu, wzrost inwestycji i wzrost PKB oraz dobrobytu. Między wszystkimi wymienionymi korzyściami istnieje sieć współzależności. Ostatecznie przyjęcie euro powinno się przekładać na zwiększenie tempa wzrostu gospodarczego w kraju przyjmującym wspólną walutę, a zarazem na wzrost konsumpcji i dobrobytu.⁶

Eliminacja kosztów transakcyjnych

Zarówno firmy, jak i gospodarstwa domowe ponoszą określone koszty związane z istnieniem kursów wymiany. Zastąpienie złotego przez euro wyeliminuje opłaty towarzyszące sprzedaży i kupnie walut (np. w kantorach) oraz zabezpieczaniu się przed ryzykiem kursowym. Jest to szczególnie istotne dla eksporterów i importerów, dla których państwa UE są rynkiem strategicznym. Wyeliminowane też zostaną koszty administracyjne ponoszone przez podmioty gospodarcze na sprawozdawczość finansową, a są one – podobnie jak zarządzanie ryzykiem kursowym – dotkliwe, zwłaszcza dla małych i średnich przedsiębiorstw (BOROWSKI i in. 2004, s.46-47). Eliminacja kosztów transakcyjnych w obrębie strefy euro powoduje uwolnienie zasobów kapitału dotychczas zaangażowanych w obsługę operacji walutowych. Ich wykorzystanie pozwoli na wytworzenie dodatkowego PKB przy niezmiennych nakładach pracy i kapitału (DOMAGAŁA 2011, s.260).

Eliminacja ryzyka kursowego

Wraz z wprowadzeniem wspólnej waluty wyeliminowana zostaje niepewność wynikająca ze zmienności kursów między walutą krajową i euro. Brak ryzyka kursowego znacznie ułatwia przedsiębiorcom prowadzenie międzynarodowej działalności gospodarczej i planowanie. Pozwala też zredukować koszty związane z zabezpieczaniem

---

⁶Broszura informacyjna MSZ:
http://www.mf.gov.pl/documents/764034/1002547/broszura_euro_MSZ_MF_2011.pdf (dostęp: 22.04.2016)

się przed ryzykiem kursowym. Ryzyko kursowe może zostać znacząco ograniczone również w obrocie z krajami, w których nie wprowadzono euro. Wynika to ze statusu waluty międzynarodowej, jakim cieszy się euro, dzięki czemu większa część transakcji z zagranicą będzie mogła być rozliczana w walucie rodzimej (gdy euro już nią będzie).⁷

Spadek stóp procentowych

Rezygnacja z własnej waluty przyczynia się do spadku krajowych stóp procentowych, ponieważ ryzyko kursowe jest jednym z czynników wyjaśniających różnice w ich poziomie w różnych państwach. Premia za ryzyko kursowe dotyczy zwłaszcza państw, które mają niższą wiarygodność finansową niż jej główni partnerzy handlowi i kapitałowi (DOMAGAŁA 2011, s. 260).

Integracja rynków finansowych

Obserwowana pogłębiająca się integracja rynków finansowych odgrywa istotną rolę z punktu widzenia funkcjonowania unii walutowej i wspierania wzrostu gospodarczego. Ułatwia przedsiębiorstwom dostęp do kapitału i obniża jego koszt, co może się przyczynić do wzrostu inwestycji. Ponadto zintegrowane rynki finansowe mogą być skutecznym mechanizmem absorpcji szoków asymetrycznych przez tak zwane wygładzanie konsumpcji. Dzięki integracji rynków finansowych mieszkańcy każdego kraju mogą łatwo nabyć akcje i obligacje z innych państw unii walutowej. Jeżeli jeden kraj zostanie dotknięty negatywnym szokiem, wówczas koszt z tym związany zostanie rozłożony między mieszkańców całej unii. Bezpośrednie skutki ujednoczenia waluty, takie jak redukcja ryzyka kursowego czy eliminacja kosztów transakcyjnych, zdecydowanie poprawiają sprawność funkcjonowania i integrację rynków finansowych. Na przykład obligacje korporacyjne są wyceniane przez rynek na podstawie oceny ryzyka firmy, natomiast nie ma konieczności szacowania ryzyka zmian kursu walutowego danego państwa i innych komponentów ryzyka, w praktyce niezależnych od przedsiębiorstwa emitującego obligacje (GAJEWSKI 2012, s. 16).

Wzrost handlu

Dzięki likwidacji istniejących wcześniej barier, takich jak: koszty transakcyjne, wahania kursowe i brak przejrzystości cen, przedsiębiorstwa łatwiej i taniej mogą eksportować oraz importować towary i usługi, a przez to powiększyć swój zysk. Wzrost

---

⁷Broszura informacyjna MSZ:
http://www.mf.gov.pl/documents/764034/1002547/broszura_euro_MSZ_MF_2011.pdf (dostęp 22.04.2016)

powiązań handlowych między państwami ujednolicającymi walutę jest więc zjawiskiem naturalnym. Wymiana handlowa umożliwia efektywniejsze wykorzystanie czynników produkcji, czyli pracy i kapitału. Poszczególne państwa mogą swobodniej wykorzystywać swoje przewagi komparatywne, przenosząc siłę roboczą oraz kapitał do tych gałęzi gospodarki, w których jest to najbardziej opłacalne. Dodatkowe korzyści można osiągnąć dzięki zwiększeniu skali produkcji w tych gałęziach. Oprócz efektywniejszego wykorzystania czynników produkcji wymiana handlowa ułatwia dyfuzję technologii. Rosnąca intensywność wymiany handlowej uważana jest za jeden z najważniejszych czynników wpływających na wzrost gospodarczy. Dlatego ocenie skuteczności ujednolicenia waluty w tworzeniu wymiany handlowej poświęcono wiele badań empirycznych. Wiadomo, że wzrost wymiany handlowej wskutek utworzenia unii walutowej nie jest zjawiskiem natychmiastowym, ale postępuje stopniowo (GAJEWSKI 2012, s. 201).

Wzrost inwestycji

Po wprowadzeniu wspólnej waluty można przypuszczać, że część wcześniej nieopłacalnych inwestycji będzie się charakteryzowała dodatnią stopą zwrotu. Aktywność inwestycyjna przedsiębiorstw krajowych może się zatem zwiększyć. Wpływ wprowadzenia euro na inwestycje jest prawdopodobnie większy w przypadku państw doganiających, takich jak Polska i inne kraje Europy Środkowej i Wschodniej. Dzięki ujednoliceniu waluty przedsiębiorstwa ze wszystkich krajów mają dostęp do relatywnie taniego kapitału w całej strefie euro. Oprócz wzrostu inwestycji krajowych wysoce pożądanym skutkiem przystąpienia do unii walutowej jest wzrost strumienia napływających inwestycji zagranicznych. Dodatkowymi efektami powiązаныmi z inwestycjami zagranicznymi, są napływ nowych technologii, pojawienie się lepszych technik zarządzania oraz wzrost konkurencji. Inwestycje zagraniczne mogą w konsekwencji przyspieszyć wzrost wydajności pracy, a więc także wzrost gospodarczy. Głównymi czynnikami napływu inwestycji zagranicznych po ujednoliceniu waluty są eliminacja ryzyka kursowego i większa stabilność makroekonomiczna. Bezpośrednie skutki przyjęcia euro zwiększają zatem międzynarodową atrakcyjność krajów, a także poprawiają jakość oszacowań rentowności zagranicznych projektów inwestycyjnych (WÓJCIK 2008, s.20).

Wzrost PKB i dobrobytu

Jednym ze skutków utworzenia unii walutowej powinien być także dodatkowy przyrost PKB oraz zwiększenie dobrobytu. Jednak wpływ utworzenia strefy euro na wzrost gospodarczy jest jednoznacznie trudny do oszacowania. Wzrost gospodarczy jest bowiem zjawiskiem złożonym, na które składa się bardzo dużo czynników. Jeśli nawet wprowadzenie euro stwarzało w ostatnich latach presję na przyspieszenie wzrostu PKB, to mogły ją niwelować inne czynniki. Poza tym, omawiane korzyści z czasem będą coraz ważniejsze. W najbliższych latach integracja i pogłębianie się rynków finansowych będą postępować, efekty handlowe będą się nadal kumulować, podobnie jak skutki wzrostu inwestycji krajowych i zagranicznych. Występuje również rozbieżność szacunków dotyczących przyjęcia euro na gospodarkę Polski. W zależności od przyjętych założeń wskazuje się, że dzięki euro PKB Polski może wzrosnąć w długim okresie o 1,5 – 7,5 % w porównaniu ze scenariuszem pozostawania poza strefą euro (GRAUWE 2003, s. 77).

Wymienione korzyści bezpośrednio mają charakter trwały i występują w określonym czasie. Natomiast korzyści pośrednie mają charakter warunkowy, dlatego analizowane są w kategorii szans. Od korzyści bezpośrednich zależeć będzie rozmiar korzyści pośrednich.

1.3. Koszty i zagrożenia związane z przyjęciem euro

Proces wymiany waluty jest złożonym przedsięwzięciem organizacyjno-technicznym z uwagi na konieczność przeprowadzenia dostosowań w gospodarce zarówno w aspekcie ekonomicznym, instytucjonalno-prawnym a także organizacyjnym. Aby wprowadzenie euro i realizacja omówionych w poprzedniej części korzyści była możliwa, niezbędne jest podjęcie długoletnich przygotowań, z którymi wiązać się będą okresowe koszty i ryzyko pojawienia się pewnych zagrożeń.

Rozważając znaczenie poszczególnych kosztów (zagrożeń), należy podkreślić, że tak samo jak korzyści, mogą one wystąpić w krótkim jak i dłuższym okresie czasowym.

Koszty długo i średniookresowe (pośrednie)

Zgodnie z teorią OCA, podstawowym długookresowym kosztem wprowadzenia wspólnej waluty jest rezygnacja z prowadzonej polityki pieniężnej na szczeblu krajowym i przejęcie kompetencji przez instytucję ponadnarodową jaką jest EBC, który realizuje politykę pieniężną dostosowaną do sytuacji gospodarczej w obszarze całej unii. Utrata autonomii w kształtowaniu polityki pieniężnej ograniczy możliwość wykorzystania stóp procentowych przez bank centralny, które obecnie w gospodarce krajowej pełnią funkcję automatycznego stabilizatora. Narodowy Bank Polski poprzez poziom stóp procentowych dba o równowagę cen, zapobiega przejawom nadmiernej inflacji – podnosząc stopy procentowe, zaś przy braku zagrożeń inflacyjnych zapobiega spowolnieniu gospodarczemu poprzez ich obniżkę (OREZIAK 2002, s. 37).

Bank centralny prowadząc niezależną politykę pieniężną, w ten sam sposób poprzez zmienność kursu waluty krajowej łagodzi negatywne skutki wstrząsów gospodarczych zwykle wynikających z nieoczekiwanej gwałtownych zawirowań lub zdarzeń w sferze gospodarki lub polityki, a które mają istotny wpływ na zmienne makroekonomiczne. Płynny kurs walutowy jest instrumentem w rękach NBP, który pozwala łagodzić wahania produkcji, zatrudnienia i konsumpcji prywatnej, a w szczególności pojawienia się szoków asymetrycznych, które wywierają różny wpływ na sytuację gospodarczą w poszczególnych krajach wspólnego obszaru walutowego (ROGUT 2014, s.224).

Utrata niezależności polityki pieniężnej może spowodować wahania w zakresie produkcji zatrudnienia w danym kraju, które odbijać się będzie na poziomie dochodów i inwestycji. Sytuacja ta może przyczynić się do wzrostu bezrobocia i spadku zatrudnienia. Jednak zwolennicy przystąpienia do strefy euro udowadniają, że stopień powiązań między

gospodarkami wewnątrz UE jest tak duży, że istnieje niewielkie prawdopodobieństwo wystąpienia asymetrycznych szoków w gospodarce. W konsekwencji ryzyko negatywnych skutków również wydaje się niewielkie (DOMAGAŁA 2011, s. 261).

Przyjęcie euro może powodować także koszty o charakterze średniookresowym. Należą do nich na przykład: ustalenie kursu konwersji złotego na nieodpowiednim poziomie (niedowartościowanym lub przewartościowanym), zbyt szybki wzrost cen. Wzrost cen może z kolei prowadzić do pogorszenia międzynarodowej konkurencyjności w sytuacji, gdy nie będzie mu towarzyszył odpowiednio wysoki wzrost wydajności pracy.

Koszty krótkookresowe (bezpośrednie)

Zagrożenia krótkookresowe mogą wystąpić w okresie przed wprowadzeniem euro, jak i bezpośrednio po wprowadzeniu euro do obiegu. Zaliczyć można do nich na przykład spełnienie kryteriów konwergencji. Może to bowiem wymusić prowadzenie przed przystąpieniem do strefy euro bardziej restrykcyjnej polityki makroekonomicznej, zarówno fiskalnej, jak i monetarnej. A to z kolei może doprowadzić do przejściowego obniżenia tempa wzrostu gospodarczego, a w rezultacie powodować przejściowy spadek zatrudnienia i zwiększenie bezrobocia. Uczestnictwo w mechanizmie ERM II wiąże się również z pewnym ryzykiem, a mianowicie z ryzykiem ustalenia parytetu centralnego na przewartościowanym lub niedowartościowanym poziomie. Ewentualne koszty związane z pobytem w ERM II mogą się również wiązać z koniecznością podejmowania interwencji na rynku walutowym (ROGUT 2014, s. 228).

Do bezpośrednich kosztów związanych z przyjęciem wspólnej waluty można również zaliczyć wszelkie koszty techniczne i administracyjne, które ponoszą administracja publiczna, banki centralne, jak również przedsiębiorstwa finansowe i niefinansowe. Są to m.in.: koszty przystosowania do wprowadzenia euro systemów informatycznych oraz procesów operacyjnych, koszty przystosowania maszyn i urządzeń, w których używana jest gotówka (bankomaty, automaty do sprzedaży biletów itp.), koszty zatrudnienia i szkolenia pracowników oraz partnerów biznesowych, działania logistyczne związane z wycofywaniem banknotów i monet nominowanych w walucie krajowej, koszty utraty przez banki i inne instytucje części dochodów z transakcji wymiany walut, transakcji

zabezpieczających oraz płatności międzynarodowych, koszty przeprowadzenia kampanii informacyjnej.⁸

Nawiązując do przedstawionych kosztów - proces wymiany waluty wiąże się z koniecznością ogromnych działań przygotowawczych, które generują koszty tak dla sektora publicznego jak i prywatnego. Jednak odpowiednia koordynacja instytucji odpowiedzialnych za zarządzanie procesem wymiany, jak również duża świadomość społeczeństwa oraz odpowiednia polityka gospodarcza mogą wpłynąć na sprawne wprowadzenie nowej waluty i znacznie zminimalizują koszty przedsięwzięcia.

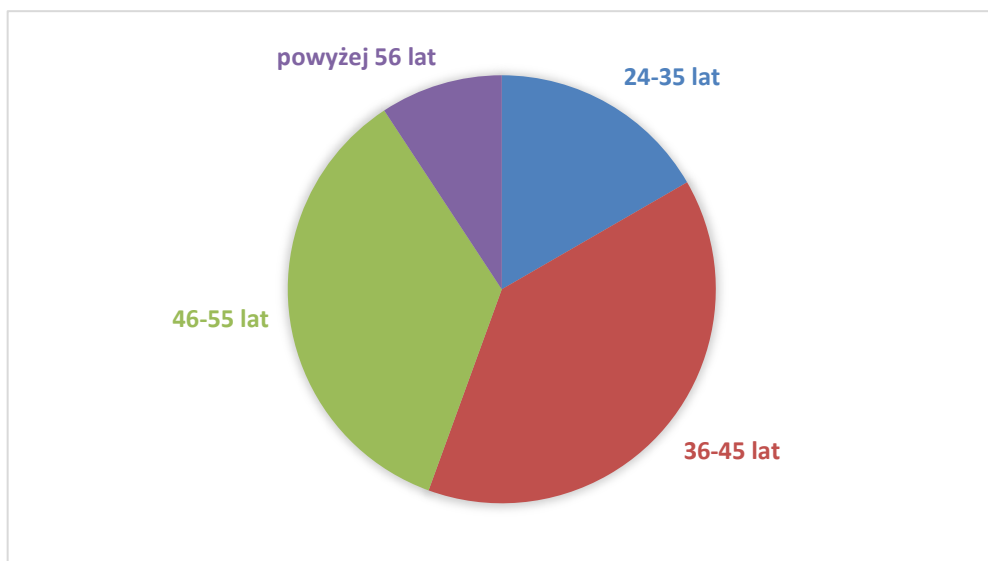
---

⁸ Broszura informacyjna MSZ:
http://www.mf.gov.pl/documents/764034/1002547/broszura_euro_MSZ_MF_2011.pdf (dostęp: 23.04.2016)

2. Opinie respondentów dotyczące wprowadzenia euro w Polsce

2.1. Charakterystyka badanej grupy

Badanie dotyczące opinii nauczycieli na temat wprowadzenia wspólnej waluty europejskiej odbyło się w miesiącu kwietniu 2016 roku w wybranych szkołach ponadgimnazjalnych w Bartoszycach, tj. w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych im. Elizy Orzeszkowej, Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych im. Kresowiaków i Liceum Ogólnokształcącym im. Stefana Żeromskiego. W sumie w szkołach tych jest zatrudnionych ponad 150 nauczycieli, w badaniu udział wzięło 54 w tym 35 kobiet i 19 mężczyzn. Próba wyniosła więc prawie 36% badanej populacji. Przedział wiekowy respondentów przedstawiono na rys. 1.

Rys. 1. Wiek ankietowanych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Bartoszyce jest to miasto powiatowe w woj. warmińsko-mazurskim, liczące ok. 25 tys. mieszkańców, znajdujące się w odległości ok. 15 km od przejścia granicznego Bezledy-Bagrationsk. Znajduje się również w Specjalnej Strefie Ekonomicznej, w związku z czym coraz więcej przedsiębiorców postanawia zainwestować w tutejsze regiony. Mimo rosnącej liczby przedsiębiorstw, Bartoszyce nadal charakteryzują się wysoką stopą

bezrobocia, która w 2014 r. wynosiła 27,7%⁹, a zarobki osób pracujących są często dużo niższe niż w pozostałych regionach Polski. W związku z tym mieszkańcy poszukują dodatkowego, a często i jedyne źródła utrzymania w postaci wyjazdów do Obwodu Kaliningradzkiego. Również wśród respondentów były 2 osoby, które w przeciągu ostatniego roku odwiedziły Rosję.

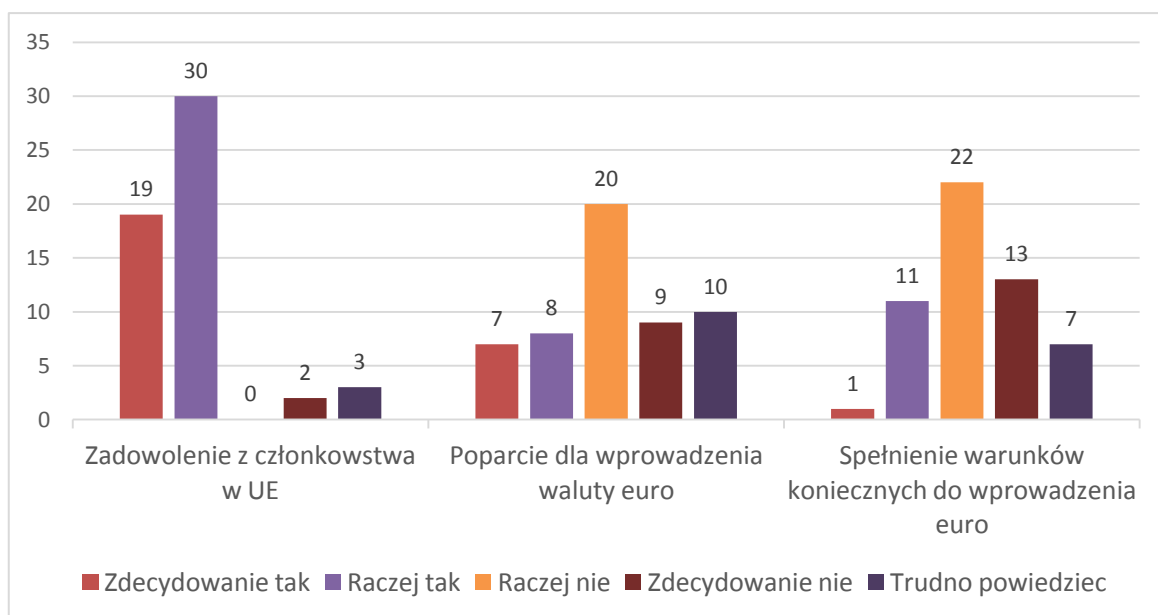
---

⁹Główny Urząd Statystyczny: http://stat.gov.pl/vademecum/vademecum_warminsko-mazurskie/portrety_powiatow/powiat_bartoszycki.pdf (dostęp: 04.05.2016)

2.2. Opinie badanych na temat przystąpienia Polski do strefy euro

W pierwszej kolejności badani zapytani byli czy są zadowoleni z członkostwa w UE. W większości odpowiedzi były twierdzące. Natomiast kiedy pytanie dotyczyło poparcia dla wprowadzenia wspólnej waluty europejskiej w Polsce, odpowiedzi już nie były tak zgodne. Większość ankietowanych była przeciwna zamianie złotówki na euro; 17 % zdecydowanie tego nie popiera, 37% raczej nie popiera, 18% nie jest za ani przeciw. Pozostałe 28% to w mniejszym, bądź większym stopniu zwolennicy euro. Powyższe dane przedstawiono na rys. 2.

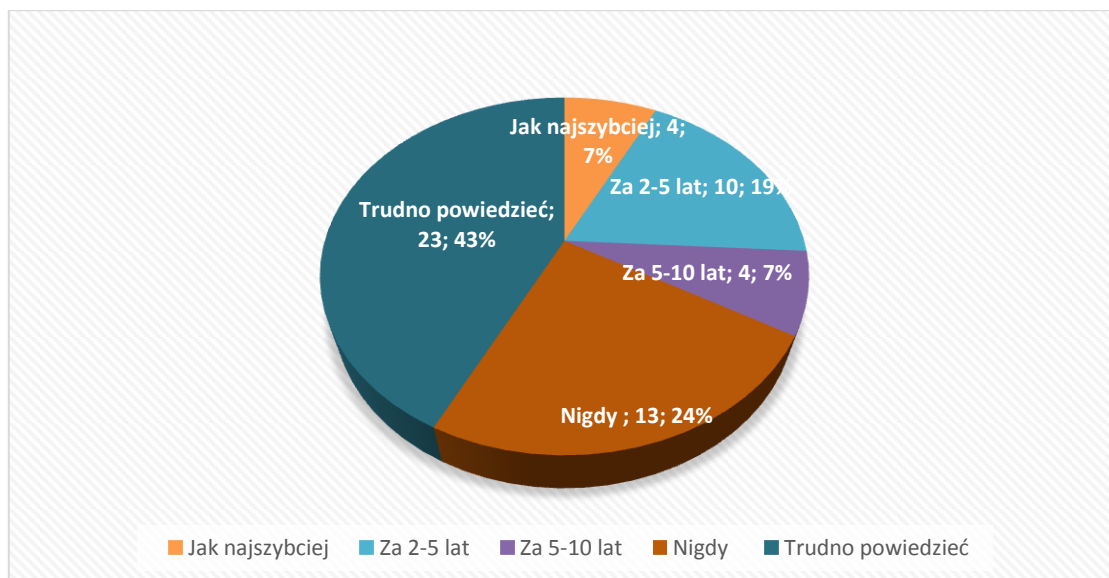

Rys. 2. Członkostwo w UE a wprowadzenie waluty euro

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Pytanie „Czy Pana/Pani zdaniem Polska spełnia obecnie warunki konieczne do przyjęcia euro?” było sprawdzającym wiedzę badanych na temat warunków jakie musi spełnić Polska aby wstąpić do strefy euro (rys. 2). I w tym wypadku również większość odpowiedzi była negatywna: 41% ankietowanych odpowiedziało, że Polska raczej nie spełnia warunków, 24%, że zdecydowanie nie, 13%, że trudno powiedzieć, natomiast 22% jest zdania, że Polska jest gotowa do przyjęcia waluty euro.

Odpowiedzi na pytanie kiedy zatem zdaniem badanych Polska powinna przyjąć euro przedstawiono na rys. 3.

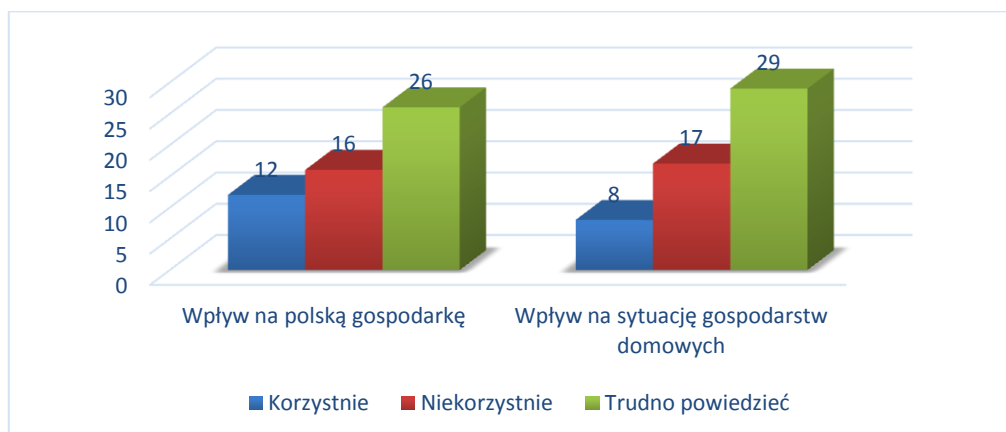

Rys. 3. Odpowiedzi na pytanie kiedy Polska powinna przyjąć euro

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Najwięcej odpowiedzi było niesprecyzowanych, bo aż 43% badanych odpowiedziało, że trudno powiedzieć, 24% stwierdziło, że nigdy nie powinno się wprowadzać euro, 7% chciałoby jak najszybciej, a pozostałe 26% osób, że w przeciągu najbliższych 10 lat.

Zdanie ankietowanych o wpływ wprowadzenia euro na polską gospodarkę i na sytuację ich gospodarstw domowych zilustrowano na rys. 4.

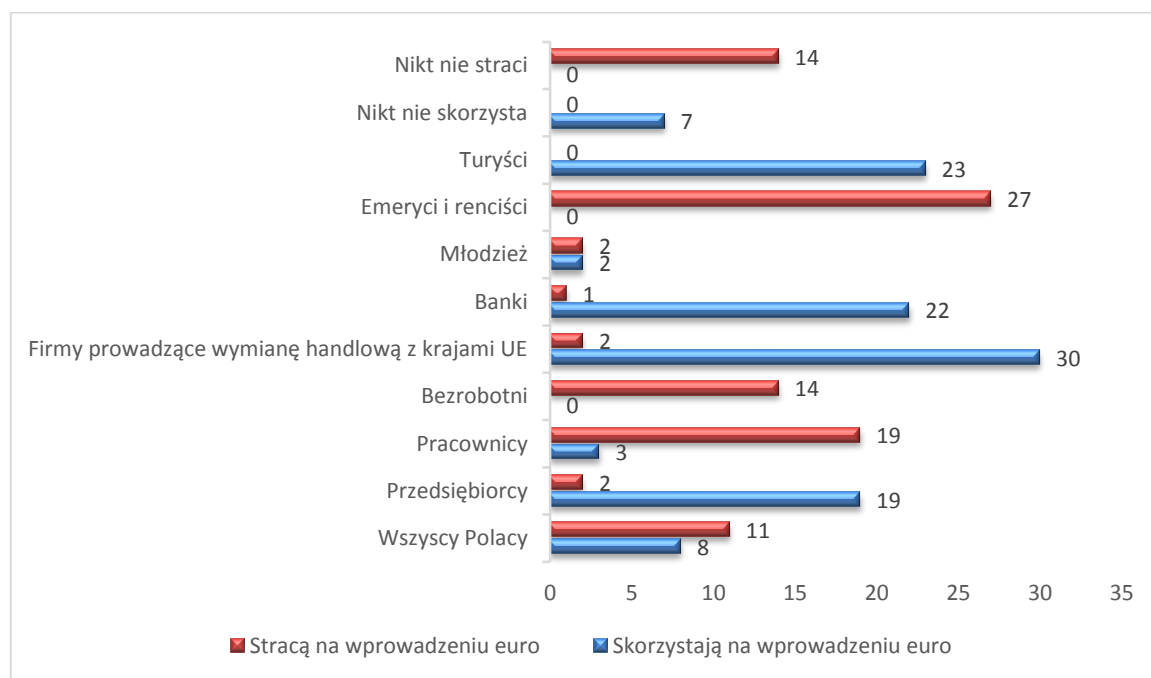
Rys. 4. Wpływ wprowadzenia euro na polską gospodarkę i sytuację gospodarstw domowych zdaniem nauczycieli

Źródło: opracowane własne na podstawie badań.

Większość badanych stwierdziła, że trudno powiedzieć jaki będzie to miało wpływ zarówno na polską gospodarkę (48%) jak i na sytuację ich gospodarstwa domowego (54%). Pozostałe osoby odpowiedziały, że wpłynie to korzystnie (22%) bądź niekorzystnie

(30%) na gospodarkę i korzystnie (15%) bądź niekorzystnie (31%) na sytuacje ich gospodarstw domowych. Jak widać w obu przypadkach przeważały odpowiedzi, że bardziej niekorzystne będą skutki wprowadzenia euro, a tym bardziej dla gospodarstw domowych.

Kolejną kwestią o jaką pytano ankietowanych było wskazanie grup, podmiotów gospodarczych, które najwięcej zyskają, a które najwięcej tracą na wprowadzeniu euro.

Rys. 5. Kto skorzysta a kto straci na wprowadzeniu euro

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Badani mogli zaznaczyć kilka odpowiedzi, w związku z tym wyniki nie sumują się. Okazuje się jednak, że w przekonaniu ankietowanych można wyróżnić grupy które albo w głównej mierze skorzystają z wymiany waluty, albo wyłącznie tracą. Do tej pierwszej w szczególności należą firmy prowadzące wymianę handlową z krajami UE (30), turyści (23) i banki (22), natomiast najbardziej stratną grupą byłiby w opinii respondentów niewątpliwie emeryci i renciści (27), pracownicy (19) i bezrobotni (14). Dość spora część ankietowanych udzieliła zupełnie skrajnych odpowiedzi, np. że zyskają wszyscy Polacy i nikt nie straci na wprowadzeniu euro (11–14 odpowiedzi) albo też tracą wszyscy Polacy i nikt nie skorzysta (7 – 8 odpowiedzi).

Dwa kolejne pytania dotyczyły korzyści i zagrożeń, tzn. jakie nadzieje i obawy mają nauczyciele w związku z przystąpieniem Polski do strefy euro. W tych dwóch przypadkach odpowiedzi również się nie sumują.

Rys. 6. Korzyści związane z wstąpieniem do strefy euro

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Największą korzyścią wprowadzenia euro według nauczycieli będzie wygoda, ułatwienie ze względu na to, że będzie można w wielu krajach płacić jedną walutą (42 odpowiedzi). Korzyści również przewidują dla podróżujących, wyjeżdżających za granicę (26), a także dla gospodarki i przedsiębiorców poprzez łatwiejszą wymianę handlową (19). Tylko trzy osoby korzyści upatrują w wyższych dochodach i poprawie poziomu życia.

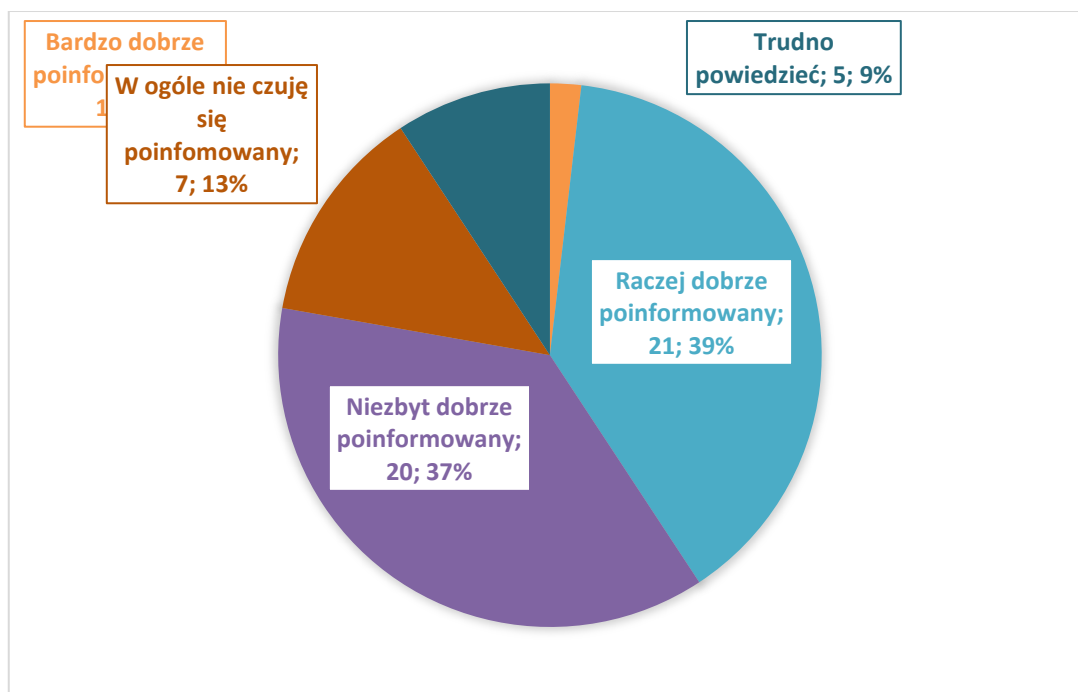
Rys. 7. Zagrożenia związane z wstąpieniem do strefy euro.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Obawy natomiast najczęściej dotyczą wzrostu cen (42 odpowiedzi), a co za tym idzie pogorszenia warunków życia (18), a także niekorzystnego kursu wymiany złotego na euro (24) czy też ograniczenia suwerenności finansowej polskiej gospodarki, brak własnej

polityki walutowej (16). Najmniej obaw budzi zamieszanie związane z wprowadzaniem nowych banknotów i monet do obiegu (2).

Ostatnim pytaniem było: W jakim stopniu czuję się Pan/Pani poinformowany(a) na temat zagadnień związanych z wprowadzeniem euro w Polsce?

Rys. 8. Poczucie poinformowania na temat zagadnień związanych z wprowadzeniem euro w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Połowa badanych nie czuje się poinformowana: albo niezbyt dobrze (37%) albo w ogóle (13%). Druga połowa to osoby, które czują się raczej dobrze poinformowane (39%), jedna osoba nawet bardzo dobrze, a pozostałe 9% to ankietowani, którym trudno powiedzieć czy czują się poinformowani.

Na uwagę zasługuje również fakt, że spośród badanych 24 osoby w przeciągu ostatniego roku wyjeżdżały za granicę, z tego dwie do Rosji, pozostałe osoby w większości do krajów należących do strefy euro. Możliwym jest, że to doświadczenie wpłynęło na postrzeganie waluty euro w obiegu, gdyż większość wyjeżdżających tj. 17 osób to przeciwnicy wprowadzenia euro w Polsce.

Podsumowanie

Główną hipotezą badawczą postawioną w niniejszej pracy było stwierdzenie, że nauczyciele obawiają się wprowadzenia wspólnej waluty i w większej części są temu przeciwni. Uzyskane wyniki badań potwierdzają tę hipotezę. Mimo, że zdecydowana większość ankietowanych jest zadowolona z uczestnictwa w UE, to aż 54% nie popiera wprowadzenia waluty euro. Nawet jeśli miałby zostać wprowadzona, to według badanych powinno to się odbyć najwcześniej za 2 lata, albo nigdy. Większość opowiada się za tym, że Polska nie jest jeszcze gotowa na wprowadzenie euro i nie spełnia koniecznych do tego warunków.

Respondenci stwierdzili również, że wejście do strefy euro wpłynie raczej niekorzystnie na sytuację ich gospodarstw domowych i niekoniecznie korzystnie na polską gospodarkę.

Grupami, które mogą najwięcej zyskać na wprowadzeniu euro, według ankietowanych są przede wszystkim firmy prowadzące wymianę handlową z krajami UE, turyści i banki. Natomiast najwięcej stracić mogą emeryci i renciści, pracownicy i bezrobotni.

Korzyści, jakie ankietowani wiążą z nową walutą, to głównie ułatwienie, z tego powodu, że euro będzie można płacić w wielu krajach, co również będzie korzystne dla podróżujących. Badani wskazują również na korzyści dla gospodarki i przedsiębiorców dzięki łatwiejszej wymianie handlowej.

Obawy jakie odczuwają nauczyciele to, tak jak w każdej innej badanej grupie jest wzrost cen, następnie niekorzystny kurs wymiany złotego na euro i w końcu pogorszenie warunków życia, obniżenie dochodów.

Możliwe jest, że część odpowiedzi podyktowana jest informacjami gdzieś zasłyszanyymi, czy to w telewizji, czy od znajomych, czy przypadkowo spotkanych ludzi, gdyż połowa ankietowanych twierdzi, że nie czują się szczególnie poinformowani na temat zagadnień związanych ze strefą euro. Dlatego konieczne są działania, które rozszerzą wiedzę o wspólnej walucie, korzyściach i zagrożeniach z nią związanych.

Spis literatury

BOROWSKI J. i in. 2004. *Raport na temat korzyści i kosztów przystąpienia Polski do strefy euro*. Wyd. NBP, Warszawa.

DOMAGAŁA A. 2011. *Integracja Polski z Unią Europejską*. WAOW Łośgraf, Warszawa.

GAJEWSKI P. 2012. *Skutki akcesji Polski do strefy euro — przegląd wybranych badań* W: KRAJEWSKI P. (red.) *Gospodarka Polski w perspektywie wstąpienia do strefy euro*. PWE, Warszawa.

GAJEWSKI P. 2014. *Korzyści i szanse związane z przyjęciem euro*. W: KOWALEWSKI P., TCHOREK G., GÓRSKI J. (red.) *Mechanizmy funkcjonowania strefy euro*. Wyd. NBP, Warszawa.

OREZIAK L. 2002. *Euro nowy pieniądz*. PWN, Warszawa.

PAUL DE GRAUWE 2003. *Unia walutowa*. PWE, Warszawa.

PILCH J., BAUMAN T. 2001. *Zasady badań pedagogicznych*. WA Żak, Warszawa.

ROGUT A. 2014. *Koszty i zagrożenia związane z wejściem Polski do strefy euro*. W: KOWALEWSKI P., TCHOREK G., GÓRSKI J. (red.) *Mechanizmy funkcjonowania strefy euro*. Wyd. NBP, Warszawa.

WÓJCIK C. 2008. *Integracja ze strefą euro. Teoretyczne i praktyczne aspekty konwergencji*. PWN, Warszawa.

Źródła internetowe:

Broszura informacyjna MSZ:

http://www.mf.gov.pl/documents/764034/1002547/broszura_euro_MSZ_MF_2011.pdf

(dostęp 22.04.2016)

Broszura informacyjna NBP:

https://www.nbp.pl/cie/download/euro_waluta_europejska.pdf (dostęp: 21.04.2016)

Główny Urząd Statystyczny: http://stat.gov.pl/vademecum/vademecum_warminsko-mazurskie/portrety_powiatow/powiat_bartoszycki.pdf (dostęp: 04.05.2016)

Komunikat z badań CBOS: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_042_13.PDF (dostęp: 20.04.2016)

Komunikat z badań CBOS: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_151_14.PDF
(dostęp: 20.04.2016)

Raport społeczny TNS Polska:

http://www.tnsglobal.pl/archiwumraportow/files/2015/12/K.081_Euro_O012a-15.pdf

(dostęp: 20.04.2016)

Spis rysunków

Rys. 1. Wiek ankietowanych.....	15
Rys. 2. Członkostwo w UE a wprowadzenie waluty euro.....	17
Rys. 3. Odpowiedzi na pytanie kiedy Polska powinna przyjąć euro.....	18
Rys. 4. Wpływ wprowadzenia euro na polską gospodarkę i sytuację gospodarstw domowych zdaniem nauczycieli.....	18
Rys. 5. Kto skorzysta a kto straci na wprowadzeniu euro.....	19
Rys. 6. Korzyści związane z wstąpieniem do strefy euro.....	20
Rys. 7. Zagrożenia związane z wstąpieniem do strefy euro.....	20
Rys. 8. Poczucie poinformowania na temat zagadnień związanych z wprowadzeniem euro w Polsce.....	21

Aneks

WSPOLNA WALUTA EUROPEJSKA W OPINII NAUCZYCIELI **ANKIETA**

Szanowni Państwo, zwracam się z prośbą o wypełnienie krótkiej ankiety. Jest ona elementem pracy końcowej studiów podyplomowych *MECHANIZMY FUNKCJONOWANIA STREFY EURO* na Wydziale Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie współrealizowanych z Narodowym Bankiem Polskim. Przedmiotowa ankieta ma na celu zbadanie opinii nauczycieli dotyczących wprowadzenia waluty euro w Polsce. Ankieta jest w pełni anonimowa a zestawienia wyników będą miały charakter zbiorczy. Z góry dziękuję za poświęcony czas.

1. Czy jest Pan/Pani zadowolona z członkostwa Polski w Unii Europejskiej?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Zdecydowanie nie
- Raczej nie
- Trudno powiedzieć

2. Czy popiera Pan/Pani wprowadzenie waluty euro w Polsce?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Zdecydowanie nie
- Raczej nie
- Trudno powiedzieć

3. Kiedy Pana/Pani zdaniem Polska powinna przyjąć euro?

- Jak najszybciej
- Za 2-5 lat
- Za 5-10 lat
- Nigdy
- Trudno powiedzieć

4. Czy Pana/Pani zdaniem wprowadzenie waluty euro wpłynie korzystnie czy niekorzystnie na polską gospodarkę?

- Korzystnie
- Niekorzystnie

Trudno powiedzieć

5. *Czy wprowadzenie waluty euro wpłynie korzystnie, czy niekorzystnie na sytuację Pana/Pani gospodarstwa domowego?*

Korzystnie

Niekorzystnie

Trudno powiedzieć

6. *Kto Pana/Pani zdaniem skorzysta na wprowadzeniu euro?*

(proszę zaznaczyć maksymalnie 3 odpowiedzi)

Wszyscy Polacy

Przedsiębiorcy

Pracownicy

Bezrobotni

Firmy prowadzące wymianę handlową z krajami UE

Banki

Młodzież

Emeryci i renciści

Turyści

Nikt nie skorzysta

7. *Kto Pana/Pani zdaniem straci na wprowadzeniu euro?*

(proszę zaznaczyć maksymalnie 3 odpowiedzi)

Wszyscy Polacy

Przedsiębiorcy

Pracownicy

Bezrobotni

Firmy prowadzące wymianę handlową z krajami UE

Banki

Młodzież

Emeryci i renciści

Turyści

Nikt nie straci

8. *Jakie według Pana/Pani korzyści dla Polski mogą wiązać się ze wstąpieniem do strefy euro? (proszę zaznaczyć maksymalnie 3 odpowiedzi)*

- Wygoda, ułatwienie; euro można płacić w wielu krajach
- Korzyści dla gospodarki i przedsiębiorców, łatwiejsza wymiana handlowa, poprawa sytuacji gospodarczej
- Poprawa poziomu życia, wyższe dochody
- Korzyści dla podróżujących, wyjeżdżających za granicę
- Korzyści finansowe, brak ryzyka kursowego, euro jako bardziej stabilna waluta, brak kosztów wymiany złotego na euro
- Mniejsza inflacja, tańszy kredyt
- Inne.....
- Wprowadzenie euro nie przyniesie korzyści

9. *Jakie według Pana/Pani negatywne skutki dla Polski może mieć przyjęcie euro? (proszę zaznaczyć maksymalnie 3 odpowiedzi)*

- Wzrost cen
- Pogorszenie warunków życia, bieda, obniżenie dochodów ludzi; zarobków, rent i emerytur
- Niekorzystny kurs wymiany złotego na euro, zły przelicznik dla Polski
- Pogorszenie sytuacji gospodarczej i sytuacji przedsiębiorstw, pogorszenie konkurencyjności gospodarki, kryzys w Polsce
- Ograniczenie suwerenności finansowej, uzależnienie od Unii, brak własnej polityki walutowej
- Zamieszanie, chaos związany z wprowadzeniem euro, trudności z rozpoznawaniem lub przyzwyczajaniem się do nowych banknotów i monet
- Utrata części tożsamości narodowej
- Inne .....
- Wprowadzenie euro nie będzie miało żadnych negatywnych skutków

10. *Czy Pana/Pani zdaniem Polska spełnia obecnie warunki konieczne do przyjęcia euro?*

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Raczej nie

- Zdecydowanie nie
- Trudno powiedzieć

11. *W jakim stopniu czuje się Pan/Pani poinformowany(a) na temat zagadnień związanych z wprowadzeniem euro w Polsce?*

- Bardzo dobrze poinformowany(a)
- Raczej dobrze poinformowany(a)
- Niezbyt dobrze poinformowany(a)
- W ogóle nie czuję się poinformowany(a)
- Trudno powiedzieć

METRYCZKA

Płeć:

- Kobieta
- Mężczyzna

Wiek:

- 24 – 35 lat
- 36 – 45 lat
- 46 – 55 lat
- Powyżej 56 lat

Czy w przeciągu ostatniego roku był(a) Pan/Pani za granicą?

- Nie
- Tak

Jeśli tak, proszę podać

kraj.....